

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΗΧΩΝ, ΠΕΡΙ ΜΕΛΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Κεφ. Α'. Περὶ ηχῶν.

Οι ἡμέτεροι μουσικοδιάσκαλοι ἔχοντες πολλάν ἐν τῇ Μουσικῇ ἡγεμονίᾳ παρεδέγγησαν διὰ τὴν ἀγίαν ἡμᾶν Ἐκκλησίαν μόνον ὅκτω, δύος δηλ. ἐθεώρησαν καταλλήλους καὶ πληρέστερον ἀνταποχρινομένους πρὸς τὸ θύραν καὶ τὴν σεμνοπρέπειαν τῆς θελας λατρείας. Οἱ ὅκτω ἡγοι ὀνομάζονται: Πρῶτος, Δεύτερος, Τρίτος, Τέταρτος, Πλάγιος τοῦ Πρώτου, Πλάγιος τοῦ Δευτέρου, Βαρύς καὶ Πλάγιος τοῦ Τετάρτου.

Ἄλλ' ἔκτος τούτων φάλλονται καὶ ἄλλοι τινές εἰσι δὲ τόσον στενῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν πρώτων ὥστε φαίνονται μὴ ἔχοντες διαφοράν τινα (ὡς ἐκ τῆς συνηθείας), ἐνῷ πράγματι εἰσι πάντη διάφοροι. Εἰς τὸν Τέταρτον λ. χ. ὑπάγεται καὶ ὁ Λέγετος, διετίς θεωρεῖται μέσος Τέταρτος καὶ διττοὶ ἔστι κυρίως Δεύτερος Διατονικός.

Ο Βαρύς ἐκτελεῖται διττῶς, ἐναρμονίως καὶ διατονικῶς ἐναρμονίως δὲ πάλιν κατὰ κυριότητα (θέσιν) καὶ κατὰ μετάθεσιν. Ο Πλάγιος τοῦ Τετάρτου ἐπίσης διατονικῶς καὶ ἐναρμονίως (ἡ λεγομένη Τριφωνία). Ὅπαρχουσι μάλιστα καὶ τινές μὴ κατέχοντες μὲν ἐκτεταμένον ἔδαφος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ, ἀλλ' ὅπωσδήποτε παρετέρησαν καὶ οὗτοι λελυθότως, καθ' οὓς καὶ ἐμελοποιήθησαν ἄσματά τινα· οἷον, Πλ. Τετάρτου χρωματικὸς (Σουζινάχι), Πλ. Πρώτου ἔχων βάσιν τὸν κάτω Κε (Χουσεῖνι ἀστράπην) καὶ εἰ τις ἄλλος. Πάντες δ' οἱ κλάδοι τούς ὅποιους γνωρίζουμεν δι' Ἀραβοπερσικῶν ὄνομάτων εὑρίσκονται ἐγκατεσπαρμένοι ὡς ἀρτυμα μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀργῶν πρὸ πάντων μαθημάτων.

Συμβαίνει δὲ μεταξύ του Πρώτου καὶ του Ηλ. Ηρώτου ὅ,τι συμβαίνει καὶ μεταξύ του Δευτέρου καὶ του Ηλ. Δευτέρου. Δηλ. τὰ σύντομα μέλη ἡτοι τὰ Εἰρμολογικὰ του Πρώτου ἥγου φάλλονται εἰς Ηλ. Ηρώτου, τὰ δὲ σύντομα ἡτοι τὰ Εἰρμολογικὰ του Ηλ. Ηρώτου φάλλονται εἰς Ηρώτον ἥγον.

Κατὰ ταῦτα τὸ «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ», τὸ «Τοῦ λύου σφραγισθέντος» καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ Εἰρμολογικὰ του Πρώτου ἥγου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ηλ. Πρώτου, πάντα δὲ τὰ Εἰρμολογικὰ του Ηλ. Πρώτου, οἷον τὸ «Ἴππον καὶ ἀναβάτην», τὸ «Τὸν συνάναρχον λόγον» κτλ. ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πρώτον ἥγον.

Γνωστὸν δὲ ὅτι τὰ Εἰρμολογικὰ του Δευτέρου ἀνήκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν Ηλ. Δευτέρου, ἐνῷ τὰ του Ηλ. Δευτέρου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Δεύτερον. Εἰρμολογικά τινα του Δευτέρου φάλλονται εἰς Δεύτερον οἷον Ἀπολυτίκια, Καθίσματα κτλ., ἡ δὲ διάκρισις εὑρηται ἐν τῇ τελικῇ καταλήξει, ληγόντων τῶν μὲν του Δευτέρου ἥγου εἰς τὸν Δι., τῶν δὲ του Ηλ. Δευτέρου εἰς τὸν Βου.

Τὰ Εἰρμολογικὰ του Τετάρτου ἥγου φάλλονται εἰς ἥγον Λέγετον, ὅστις ἐστὶ μέσος Τέταρτος, ὡς εἴρηται.

Τὰ Εἰρμολογικὰ του Βαρέος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φάλλονται εἰς ἐνερμόνιον Βαρύν ἔχοντα βάσιν τὸν Γα κατὰ μετάθεσιν, ὡς εἴρηται (Πινακίδες). Τινὰ ὡς οἱ Μακαρισμοὶ κτλ. φάλλονται εἰς Βαρύν Διατονικὸν τὸν κακῶς λεγόμενον ὑπὸ τινῶν Πρωτόβαρων.

Τὰ Εἰρμολογικὰ του Ηλ. Τετάρτου φάλλονται ἔνια μὲν Διατονικῶς, ἔνια δὲ ἐναρμονίως κατὰ τὴν λεγομένην Τριφωνίαν.

Ἐκαστος ἥγος ἀνήκει καὶ εἰς τὰ τρία γένη: τὸ Διατονικὸν, τὸ Χρωματικὸν καὶ τὸ Ἐναρμόνιον (Θεωρητικὸν Χρυσάνθου, σελ. 126, 130, 146). Όστε ἥγος Πρώτος Διατονικὸς, ἥγος Ηρώτος Χρωματικὸς καὶ ἥγος Πρώτος Ἐναρμόνιος καὶ οἱ λοιποὶ φταύτως. Κατὰ ταῦτα τὸ «Τὸν τάφον σου Σωτῆρ» ὡς Κάθισμα φαλλόμενον ἀνήκει εἰς ἥγον Πρώτον Χρωματικόν τὸ «Ταγύ προκατάλαβε» εἰς ἥγον Τετάρτου Χρωματικὸν, τὸ «Κατεπλάγη Ιωσήρ» ὡς Κάθισμα ὑπάγεται

εἰς ἥγον Τέταρτον Ἐναρμόνιον, ἐὰν θελήσωμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ πεταρτημόριον του μεζονος τόνου ἀνήκει μόνον εἰς τὸ Ἐναρμόνιον γένος· τὸ «Τὸν τάφον σου Σωτῆρ» καθὼς καὶ τὸ «Χορὸς ἀγγελικὸς» ὡς Ἀπολυτίκια, φάλλονται ὡς καὶ τὰ λοιπὰ Ἀπολυτίκια του Πρώτου ἥγου· τὸ «Κατεπλάγη Ιωσήρ» ὡς Ἀπολυτίκιον, φάλλεται ὡς καὶ τὰ λοιπὰ Ἀπολυτίκια του Τετάρτου ἥγου.

Κεφ. Β'. Περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν του μέλους.

Τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ μέλος, ὡς πάντες οἱ ἀκροωμενοὶ τῶν Ἱερῶν ἀσμάτων γνωρίζουσιν, ἐστὶ διάφορον συντομον, ὅληγον ἀργὸν, ἀργότερον καὶ ἀργόν. Καὶ τὸ μὲν σύντομον λέγεται Εἰρμολογικὸν εἴτε σύντομον Εἰρμολογικόν, ὅπως ὁ κανὼν «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου» φαλλόμενος κατὰ τοὺς Χαιρετισμούς. Τὸ μέλος τῶν Καταβασιῶν φαλλομένων εἰς διπλούν χρόνον λέγεται ἀργὸν Εἰρμολογικόν. Τὸ μέλος του «Κύριε ἐκέραξα», του «Πάσα πνοή» κτλ. ὅπως φάλλεται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ Εορτὰς λέγεται σύντομον ἡ νέον Στιχηραρικόν. Τὸ Δοξαστάριον του Πακάβου ἀνήκει εἰς τὸ παλαιόν ἡ ἀργὸν Στιχηραρικόν. Τὰ Χερουβικά καὶ Κοινωνικά καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἀνήκουσιν εἰς τὸ Παπαδικὸν μέλος.

Ἐπεισακτον ἡ ἐπεισαγωγικὸν μέλος λέγεται τὸ συγκείμενον ἐκ δύο γενῶν, Διατονικοῦ καὶ Χρωματικοῦ. Κυρίως δέον ἵνα λέγηται οὕτω τὸ ἐν τινὶ Διατονικοῦ γένους μέλει παρεμπίπτον Χρωματικὸν ἐκτεταμένον ὡς εἰς τὸ «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἀγίων Σου», τὸ «ἐὰν γάρ τολμήσω τὸν ρύπον τῆς ψυχῆς μου», Τοιαῦτα καὶ τὰ «Τὸν Δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα», «Ἀνωθεν οἱ Προφῆται», «Ἀλληλούϊα» τὸ ἀργὸν, «Χριστὸς ἀνέστη» τὸ ἀργὸν καὶ εἴτε ἄλλο.

Τὸ μέλος του Ἀποστόλου, του Εὐχαριστίου, τῶν Ειρηνικῶν, τῶν Ἐκφωνήσεων καὶ τῶν τούτοις δημιῶν παραβάλλεται πρὸς τὸν Κομμὸν τοῦ ἀρχαῖου δράματος ὅστις Κομμὸς οὔτε ἀνεγενώσκετο (ώμιλετο), οὔτε ἐψάλλετο, ἀλλ' ἡτο μέσον τι εἰδος δημιλίας καὶ φαλμωδίας. Κομμὸς = κοπετός, θρήνος. Η Ἀντιγόνη (Σοφοκλέους), φέρ' εἴπειν, ἐκόπτετο εἴτε ἔθρήνες συρομένη πρὸς τὸν τάφον ζῶσα.

Ἐπιβώμια δὲ μέλη λέγονται τὰ ἐπὶ τοῦ Βαυμοῦ δηλ. τὰ ἐν τῷ
ιερῷ Βήματι ἀποκλειστικῶς φαλλόμενα· ὡς τὰ Δύναμις τοῦ Βήμα-
τος, τὸ «Καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν» καὶ εἰτι ἄλλο. Τὰ δὲ λοιπά δύνανται
νὰ λέγωνται ἐπιβώμια φόρματα.

Προσέτι ὑπάρχει μέλος Ἀργιτον, μέλος Θεσσαλονικετον καὶ εἰ τι
ἄλλο.

Κεφ. Γ'. Περὶ Μαρτυριῶν.

Ἐπειδὴ οἱ γαρακτῆρες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς δὲν
ἔχουσιν ἴδιον φθόγγον, ἀλλὰ λαμβάνουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προηγουμέ-
νου, διὰ τοῦτο πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν μεταχειρίζομεθα Κλειδας
εἴτε Μαρτυρίας μαρτυρούσας τὸν φθόγγον τῆς ἀτελοῦς, τῆς ἐντελοῦς
καὶ τῆς τελικῆς ἐστίν ὅτε καταλήξεως. Αἱ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ μαθήμα-
τος τιθέμεναι Μαρτυρία λέγονται ἀργικαὶ εἴτε προκέφαλοι Μαρτυρίαι,
αἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἀπλῶς Μαρτυρίαι.

Ἐν πάσῃ Μαρτυρίᾳ διακρίνομεν δύο τινά· τὸ μαρτυρικὸν γράμ-
μα καὶ τὸ μαρτυρικὸν σύμβολον. Καὶ τὸ μὲν μαρτυρικὸν γράμμα δη-
λοῖ τὸ ποσὸν, ἦτοι τὴν χορδὴν, τὸ δὲ μαρτυρικὸν σύμβολον τὸ ποιὸν,
ἦτοι τὸ εἶδος τῆς κλίμακος· π. χ. ἡ Μαρτυρία π σημαίνει ὅτι ὁ φθόγ-
γος Πα εὑρίσκεται κανονικῶς ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ Μαρτυρία π
σημαίνει ὅτι ἡ χορδὴ Πα φθέγγει μὲν τὴν ιδίαν βάσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ
ταύτης μέλος ἐστίν ὅμοιον πρὸς τὸν Λέγετον καὶ ἡ χορδὴ πλέον φθέγ-
γει Βου καὶ οὐχὶ Πα· ἡ Μαρτυρία π σημαίνει ὅτι ἡ χορδὴ Πα φθέγ-
γει τὴν ιδίαν βάσιν Πα, ἀλλὰ τὸ ἐκ ταύτης μέλος ἐστίν ὅμοιον πρὸς
τὸν Τέταρτον καὶ καθεξῆς. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἔνεκκα τῆς κατὰ μετά-
θεσιν ἡ παραχορδὴν τιθέμενης Φθορᾶς· ὡστε κυριεύει ἡ Φθορὰ καὶ πα-
ραλλήλως ταύτη τὸ μαρτυρικὸν σύμβολον καὶ οὐχὶ τὸ γράμμα. Ἐν-
νοεῖται ὅτι ἐν ταῖς παραχορδαῖς καὶ ταῖς μεταθέσεσιν αἱ ἐν τῷ μεταξὺ
τῶν τετραχόρδων χορδαὶ φθέγγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλειστον ὄλιγον ὀξύτε-
ρον ἡ βαρύτερον τοὺς σχετικοὺς φθόγγους, ἐν δὲ ταῖς παραχορδαῖς καὶ
ἡ τετάρτη χορδὴ τοῦ ἑτέρου τῶν τετραχόρδων.

Αἱ Μαρτυρίαι καθὼς καὶ ἡ μελωδία διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις.
Νητοειδεῖς, Μεσοειδεῖς καὶ Ὑπατοειδεῖς.

Ἡ μελωδία λέγεται Νητοειδής μὲν ὅταν ἐκτελήται διὰ τῶν
όξεων φθόγγων· Μεσοειδής δὲ ὅταν ἐκτελήται διὰ τῶν μεσαίων φθόγ-
γων καὶ Ὑπατοειδής ὅταν ἐκτελήται διὰ τῶν βαρέων φθόγγων· ὡς
μεσαῖοι· θεωροῦνται ἀπὸ τοῦ Ζω ζ μέχρι τοῦ Κε ζ συμπεριλαμβα-
νομένων. Καὶ τί ἔστι Μέση, τοῖς πᾶσι δῆλον.

Τί δέ ἔστιν Ὑπάτη καὶ τί Νήτη;

Ἡ λέξις Ὑπάτη γίνεται κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ Ὑπερτάτη καὶ
ἐπειπεν ἡ ὀξύτατη φωνὴ εἴτε φθόγγος νὰ λέγηται οὕτω. Ἡ δὲ λέξις
Νήτη γίνεται κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ Νεάνη. Νέατος δὲ ποιητικῶς
σημαίνει τὸν νέον, ἐπομένως τὸν ἐσχατον, τὸν τελευταῖον, τὸν κατώ-
τατον καὶ ἐπειπεν ἡ βαρυτάτη φωνὴ εἴτε φθόγγος νὰ λέγηται οὕτω·
ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν κιθάραν ἡ μὲν Ὑπερτάτη (Ὑπάτη) χορδὴ ἔξαγει
τὸν βαρύτατον φθόγγον, ἡ δὲ κατωτάτη (Νήτη) τὸν ὀξύτατον, διὰ
τοῦτο Ὑπάτη λέγεται ἡ χαριτωτάτη φωνή, Νήτη δὲ ἡ υψηλωτάτη.
Ωστε ὅταν λέγωμεν Ὑπάτην καὶ Νήτην ἐννοοῦμεν, οὐγὶ φωνὴν, ἀλλὰ
χορδὴν ἔξαγουσαν τοιάνδε ἡ τοιάνδε φωνὴν.

Μαρτυρίαι τῆς Ὑπατοειδοῦς μελωδίας εἰσὶν ἀπὸ τοῦ Κε ζ πρὸς
τὸ βαρύ μέχρι τοῦ Ζω ζ συμπεριλαμβανομένων. Τῆς δὲ Μεσοειδοῦς
ἀπὸ τοῦ Ζω ζ πρὸς τὸ ὀξύ μέχρι τοῦ Κε ζ συμπεριλαμβανομένων.
Τῆς Νητοειδοῦς ἀπὸ τοῦ ζ πρὸς τὸ ὀξύ μέχρι τοῦ Κε ζ συμπεριλα-
βανομένων.

Μαρτυρίαι Ὑπατοειδεῖς: ζ λ η γ τ δ π

» Μεσοειδεῖς: ζ λ η γ τ δ π

» Νητοειδεῖς: ζ' λ' η' γ' τ' δ' π'

Εἰς τὰς τοῦ Χρωματικοῦ καὶ Ἐναρμονίου Γένους Μαρτυρίας τι-
θενται τὰ σχετικὰ μαρτυρικὰ σύμβολα.